

the dpsa

Department:
Public Service and Administration
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

LLIFI YA BOLWETŠI, LLIFI YA GO PALELWA LE LLIFI YA THOLOMODIRO KA BAKA LA BOLWETŠI TIRELONG YA MMUŠO

GORENG LLIFI YA BOLWETŠI?

Mo tshpetšong ye e tlwaelegilego ya ditiragalo tša bophelo bja gago o ka lwala wa gobala mo o tla hlokago llifi go kokotlela bolwetšing bja gago goba kgobalong ya gago. Hle hlokomela gore dikgobalo mo lebakeng le ga di laetšwe bjalo ka dikgobalo mošomong.

MAATLA A GAGO A DITOKELO KE AFE?

Llifi ya bolwetši ye e tlwaelegilego ya matšatši a mošomo a diiri tše 36 ka tefo ye e feletšego tshetšong ya llifi ya bolwetši. Sediko sa llifi ya bolwetši ke paka ya mengwaga e meraro yeo e latelelanago. Sediko sa llifi ya bolwetši sa bjale se thomile ka la 1 Pheregong 2007.

MAIKARABELO A GAGO KE AFE MALEBANA LE GO ŠOMIŠA LLIFI YA BOLWETŠI YE E TLWAELEGILEGO?

- Ge o tseba nako e sa le gona gore o swanetše go ya thulaganyong ya kalafo, mohlala: opereišene, dira kgopelo le go romela foromo ya gago ya kgopelo pele ga nako.
- Le ge go le bjalo, ge o bolawa ke bolwetši bja ka bonako goba wa gobala, tsebiša mohlakomedi wa gago ka bonako ge o tla šitwa go tla mošomong ka baka la bolwetši bja gago goba ka baka la kgobalo ya gago. Molaetša wa molomo ka wa leloko, ka mošomimmo goba ka mogwera o a amogelega fela ge boleng le/goba maemo a bolwetši/kgobalo e go thibela go botša mohlakomedi wa gago/molaodi wa gago ka bowena.

HLOKOMELA!

O swanetše go romela kgopelo ya gago ya llifi ya bolwetši ka bowena goba ka wa leloko, mošomimmo mo sebakeng sa matšatši a 5 a mošomo morago ga letšatši la mathomo la go se be

- Romela setifikeiti sa kalafo sa bolwetši sa dipaka tša matšatši a mararo le go feta le moo e lego gore o šetše o šomišetše llifi ya bolwetši go feta gabedi mo pakeng ya dibeke tše 8, go sa lebelelewe paka ya go se be gona. Gape lebelela fase go Kamogelo ya Ditifikeiti tša Kalafo.
- Šomiša le go laola llifi ya bolwetši ka mokgwa wo o lokilego le ka kelothoko ka sediko sa ya llifi ya bolwetši.

- Tlogela go šomišetša llifi ya bolwetši mabaka a mangwe ao e sego a bolwetši goba a dikgobalo ka ge o tla ba bothateng moragonyana sedikong sa llifi ya bolwetši.

MAIKARABELO A MONGMOŠOMO KE AFE?

- Go sekaseka le go go fa llifi ya bolwetši go ya ka kgopelo ya gago.
- Go hlokomela le go nyakišiša dintlha tše itšego tša tlwaelo tša llifi ya bolwetši malebana le kgonagalo ya tirišompe. Le go tšea kgato ge go hlokega. Mongmošomo a ka kgopela setifikeiti sa kalafo mo maemong a itšego sa dipaka tše di lego ka fase ga matšatši a 3 ge ntle ya itšego e lemogilwe.
- Go eletša bašomi ka ga tirišo ye e lokilego ya llifi ya bolwetši.
- Go amogela maemo a mošomo goba ditlhokego tša mošomo goba a nyaka mošomo o mongwe, bj.bj. mabakeng a ge go hlokalaga.

LLIFI YA GO PALELWA KE ENG?

Llifi ya go palelwa ke kholego ye o ka e kgopelago ge o šetše o feditše llifi ya bolwetši ya gago ya tlwaelo mo sedikong sa llifi ya bolwetši sa mengwaga ye 3. Llifi ya go palelwa e malebana le tshpedišo e bile ye arogantšwe ka mehuta e mebedi:

- Go palelwa gwa lebakanyana – se ke ge paka ya llifi ya go palelwa ye o e kgopelago e le ya matšatši a 29 goba ka fase
- Go palelwa gwa nako ye telele– se ke ge o dira kgopelo ya llifi ya bolwetši ya matšatši a 30 goba go feta

KHOLEGO YA SEPELA BJANG?

O ka no dira kgopelo ya sebaka se sengwe le se sengwe seo o nyakago llifi ya go palelwa ka sona, go ya ka-

- thomelo ya setifikeiti sa kalafo sa sediko se sengwe le se sengwe; le
- nyakišišo ya mongmošomo ya boleng le maemo a bolwetši goba kgobalo ya gago.

HLOKOMELA!

O ka no se šomiše foromo ya Z1 ya kgopelo ya llifi malebana le llifi ya go palelwa . Go na le diforomo tša kgopelo tše itšego tša lebaka le lekopana le tša lebaka le le telele tša llifi ya go palelwa. Netefatša goree diforomo tša gago di tlatšwa gabotse le gore bopaki ka moka bo a tsenywa.

MAIKARABELO A GAGO KE AFE?

- Dira kgopelo mo diforomong tsa kgopelo tše maleba. Hle hlokomela gore o swanetše go dira kgopelo mo diforomong tše di hlagišitšwego tša llifi ya go palelwa ye kopana le ye telele. O ka no se diriše foromo ya Z1 lebakeng le.
- Ge o tseba nako e sa le gona gore o swanetše go ya ditshpedišo tša kalafo, mohlala: opereišene, dira kgopelo le go romela foromo ya gago ya kgopelo nako e sa le gona.
- Le ge go le bjalo, ge o bolawa ke bolwetši bja tšhoganetšo goba o gobetše, tsebiša mohlakomedi wa gago ka bonako ge o šitwa ke go šoma ka baka la bolwetši bja gago goba ka baka la kgobalo ya gago. Molaetša wa molomo ka wa leloko, ka mošomimmo goba ka mogwera o amogelega fela ge boleng le/goba maemo a bolwetši/kgobalo e go thibela go botša mohlakomedi wa gago/molaodi wa gago ka bowena.

HLOKOMELA!

O swanetše go romela kgopelo ya gago ya llifi ya bolwetši ka bowena goba ka wa leloko goba mošomimmo mo sebakeng sa matšatši a 5 a mošomo, morago ga letšatši la mathomo la go se be

- Ka mehla o swanetše goromela setifikeiti sa gago sa kalafo le kgopelo ya gago. Gape o ka no romela dipego tša thekgo tša kalafo tše di lego gona le tshedimošo, gammogo le lebaka le le ngwadilwego le kgopelo ya gago ya llifi ya go palelwa. Gape lebelela Kamogelo ya Ditifikeiti tša kalafo.
- Tlogela go šomiša llifi ya go palelwa ka mokgwa wo o sa swanelago.
- Obamela le go hlokomela dipeakanyo tša tlhahlobo ye nngwe ya kalafo tše di beakantšwego le go kgopelwa ke Molaodi wa Kotsi ya kalafo ya Mongmošomo.

MAIKARABELO A MONGMOŠOMO KE AFE?

Mongmošomo o ile go go fa llifi ya go palelwa go ya ka dipelo tša yona tša nyakišišo ya mokgwa le maemo a llifi ya gago ya go palelwa.

Mongmošomo o tla laola le go nyakišiša kgopelo ya gago ka thušo ya Molaodi wa Kotsi ya Kalafo, go ya ka Pholisi le Thulaganyo malebana le Llifi ya Go palelwa le Tholomošomo ya Bolwetši (PILIR). O ka kgopelwa go tšenela dithahlobo tše dingwe tša kalafo bjalo ka karolo ya nyakišišo gore mongmošomo a tle a tšee sephetho sa go loka ka ga llifi ya go palelwa, goba mohlala: kamogelo ye e kgonegago ya maemo a gago a mošomo goba mošomo o mongwe.

Mongmošomo o ile go ntsebiša ka ga diphihlelelo tša yona le go tšea kgato ya maleba go ya ka diphihlelelo tša yona.

THOLOMOŠOMO YA BOLWETŠI KE ENG?

Go palelwaruri ke go šoma ka baka la mabaka a kalafo, o ka lokollwa/le go lebogišwa mo mošomong wa Tirelo ya mmušo ka mabaka a kalafo.

SE SE AMA ENG?

Wena goba mongmošomo wa gago a ka thoma tholomošomo ya bolwetši ge go ka belaelwa gore o **palelwaruri** ke go šoma. Mohlala e ka ba morago ga kotsi e kgolo ya sefatanaga.

Ge o dirile kgopelo ya llifi ya go palelwa ya lebaka le letelele gomme nyakišišo ya mongmošomo e šupa ge o ile go palelwaruri go šoma, ba ka oketša kgopelo ya gago ya go palelwa go kgopelo ya tholomošomo ya bolwetši.

MAIKARABELO A GAGO KE AFE?

- O ka kgopelwa go tlatša diforomo tša kgopelo tša tholomošomo ya bolwetši.
- Romela ditifikeiti tša kalafo le dipego tše dingwe tša thekgo tša kalafo tše do lego gona le tshedimošo le kgopelo. Gape lebelela Kamogelo ya Ditifikeiti tša kalafo.
- Obamela le go hlokomela dipeelano tša tlhahlobo ye nngwe ya kalafo tše di beakantswego le go kgopelwa ke Molaodi wa Kotsi ya kalafo wa Mongmošomo.

MAIKARABELO A MONGMOŠOMO KE AFE?

Mongmošomo o tla sepediša le go nyakišiša kgopelo ya gago ka thušo ya Molaodi wa Kotsi ya Kalafo, go ya ka PILIR. O ka kgopelwa go tsenela ditlhahlobo tše dingwe tša kalafo bjalo ka karolo ya nyakišišo gore mongmošomo a tle a tšee sephethosa se lokilego ka ga kgonagalo ya gago ya tholomošomo ya bolwetši, goba ge o palelwaruri ke go šoma, go tšea sephetho se se lokilego ka ga, mohlala: kamogelo ye e kgonegago ya maemo a gago a mošomo goba mošomo o mongwe.

Mongmošomo o ile go go tsebiša ka ga dipihlelelo tša yona le go tšea kgato ya maleba go ya ka dipihlelelo tša yona.

KAMOGELO YA DITIFIKEITI TŠA KALAFO!

Malebana le **llifi ya bolwetši ye e tlwaelegilego** ditifikeiti tša kalafo tše di hlagošišwego le go saenwa ke bahlankedi le batho bao ba dumeletšwego go nyakišiša le go alafa balwetši gape ba ngwadišišwe le dikhansela tšeo di latelago tša profeseinale tše di hlomilwego ke Molao wa Palamente di tla amogelwa:

- Khansela ya Diprofešene tša Maphelo ya Afrika Borwa
- Khansela Diprofešene tša Maphelo tše di Kopantswego tša Afrika Borwa
- Khansela ya tša Booki ya Afrika Borwa.

Malebana le llifi ya go palelwa mongmošomo o tla amogela fela ditifikeiti tša kalafo tše di hlagošišwego e bile di saenwe ke bahlankedi ba ba ngwadišišwego le Khansela ya Diprofešene tša kalafo ya Afrika Borwa gape ba maleba semolao go nyakišiša le go alafa balwetši. Setifikeiti seo sa kalafo se swanetše, ka tumelelo ya gago ye e sedimošišwego, go hlaloša boleng le maemo a bolwetši/kgobalo.

Setifikeiti sa kalafo se swanetše go ba le tshedimošo ya latelago:

- Leina, atrese le mangwalo a thuto a mohlankedi.
- Leina la molwetši.
- Letšatšikgwedi le nako ya tlhahlobo.
- Ge mohlankedi a hlagošiša setifikeiti ka baka la ditemogo tša sebele ka nako tša tlhahlobo, goba ka baka la tshedimošo ye e amogetšwego molwetšing e bile ye thekgile ka mabaka a a amogelagago a kalafo.
- Tlhalošo ya bolwetši/go palelwa, ge fela molwetši a fane ka tumelelo ya go utulla tshedimošo eo.
- Ge molwetši ka gohle a sa kgone go šoma goba a molwetši o tla kgona go šoma mešomo ye e sego boima mošomong.
- Sebaka sa llifi ya bolwetši ye e digetšwego le letšatšikgwedi la thagošo ya setifikeiti sa bolwetši.
- Boitsebišo bja mohlankedi ge a šomiša ditifikeiti tša kalafo tše di gatišeditšwego ruri, mantšu ao a sego maleba go molwetši a swanetše go phumolwa.

Tseba gore mongmošomo o tla, go ya ka ditokelo tša gago tša molaotheo tša sephiri, Molawana wa Maitshwaro Melawaneng ya Tirelo ya Mmušo, swara ka dinako tšohle tshedimošo ye nngwe le ye nngwe malebana le maemo a kalafo a mošomi ka thompho le sephiri. Tlolo ye nngwe le ye nngwe ya ditokelo tše e tla tšewa e le bohlokwa e bile kgato ya kgalemo ya maleba e tla tšewa.

HLOKOMELA!

Mongmošomo a ka kgona fela go sekaseka le go thoma nyakišišo ya kgopelo ya gago ge o šetše o rometše foromo ya kgopelo ye e tladitšwego gabotse le ditokomane tšohle tše di hlokegago. Se se akaretša go boela ngakeng ya gago gore e tlatšego ye hlokegago, e lego karolo ya diforomo tsa kgopelo. Foromo ye e sa tlatšwego gabotse e ka bea maemo a gago a go

fihlelela ga gago llifi ya go palelwa goba ya tholomošomo ya bolwetši mo kotsing.

Ge o–

- nyaka nako go bona ngaka, therapisi, bjb. ka mabaka a a amanago le kalafo ya gago/maemo a gago; goba
- se gona mo karolong ya letšatši ka baka la bolwetši goba kgobalo; goba
- golofetše e bile o swanetše go ile go bona tlhokomelo ya didirišwa tšeo di šomišwego ka baka la bogole,

mongmošomo o ile go go fa ofo ya nako ya go se be gona. Mongmošomo o ile go boloka rekoto ya dipaka tšeo pukung tše di šomišitšwego go fihlela letšatši ka moka le feleletšwa. E ya go gogwa ditlhogišong tša gago tša llifi ya bolwetši.

O tlile go, mo lebakeng le le holofelwago go tlatša rejistara ya nako ye e tšerwego bakeng sa pego.

Bošupi bja ditiragalo tšeo bo tlile go ba bohlokwa.

TSHEDIMOŠO YE NNGWYE E KA HWETŠWA KANTORONG YA LENA YA HR/YA BAŠOMI.

DITOKUMENTE TŠA PHOLISI LE TŠONA DI KA HWETŠWA WEBSAETENG YA DPSA
www.dpsa.gov.za